

KOMBINATORICKÉ TEORIE MOŽNÝCH SVĚTŮ A JEJICH PERSPEKTIVY¹

Ondřej Tomala

ABSTRACT: Analysis of alethic modality and the related notion of possible world have played important if not crucial role in the analytic philosophy of the 20th century. The mainstream in the theories of possible worlds, so called Actualism, is currently predominated by the theories, which define possible worlds as set-theoretical objects composed of propositions. Other theories are usually being dismissed by a set of rather standard criticisms. The aim of this paper is to show the problems that the propositional theories have to face and to argue that one of the alternative theories, namely Combinatorialism, provides much better basis for analysis of alethic modality than it is usually thought.

KEYWORDS: analytical metaphysics, modality, Actualism, possible worlds, Combinatorialism.

1. Úvod

Analýza možnosti a nutnosti a s ní spojená problematika možných světů zaujímají od poloviny 20. století v analytické filosofii čelní místo a staly se předmětem bezpočtu diskuzí. Mezi jejich hlavní výsledky patří poznatek, že věty obsahující modální termíny (možnost, nutnost, nahodilost aj.) lze příhodně analyzovat jako kvantifikované výroky, ve kterých je oborem kvantifikace množina pravdivostních indexů – možných světů. Větu „Je nutné, že p “ tak analyzujeme jako „V každém možném světě w : p platí ve w “, větu „Je možné, že p “ jako „Existuje možný svět w takový, že p platí ve w “.

Aby bylo možné použít pojem možného světa v rámci filosofické analýzy,² bylo potřeba ukázat, že možné světy patří mezi „spořádané“ ob-

¹ Vznik tohoto článku byl podpořen grantem GA ČR IAA90090602 - „Metafyzika jako věda o modalitách bytí“. Nositelem je Filosofický ústav AV ČR.

² Pojem možného světa má ve filosofické analýze široké uplatnění. Kromě analýzy modalit lze pomocí aplikace možných světů úspěšně analyzovat řadu pojmů (kontrafaktální kondicionály, supervenience, kauzalita), popřípadě provést řadu filosoficky

jekty, především vyjasnit jejich ontologický status a kritéria identity. Za tímto účelem bylo podáno celé množství návrhů a teorií. Pokud lze mezi těmito teoriemi ve 20. století vystopovat nějaký hlavní proud, pak se zcela jistě jedná o aktualismus, doktrínu, podle níž „vše, co existuje, existuje aktuálně“. V praxi toto motto znamená, že všechny entity, ke kterým je aktualistická teorie ve smyslu Quinova ontologického závazku zavázána (ať již na úrovni objektového jazyka či metajazyka), existují v rámci našeho aktuálního světa a jeho struktur. Především je zakázáno odvolávat se na existenci (či jiný druh bytí) neaktualizovaných, možných či nemožných entit, které z filosofie „jednou pro vždy“ vykázali Russell a po něm Quine.³ Aktualismus je také ztotožňován s teorií kvantifikátorů a existence, která požaduje, aby obor všech primitivních kvantifikátorů vyskytujících se v objektovém jazyce, splýval s rozsahem pojmu aktuální existence. „Vnější“ neboli posibilistické kvantifikátory, jejichž obor by rozsah pojmu existence přesahoval, považují aktualisté za „doslovný blábol či pouhý šum.“⁴ Například v analýze věty „Jsou předměty, které neexistují“ jako $(\exists x)\sim(\exists Ay)(x = y)$, kde vnější kvantifikátor je primitivní a vnitřní definován jako $(\exists Ax) \equiv (\exists x)\text{Aktuální}(x)$. (Z obou těchto důvodů se hlavním protivníkem aktualistů ve 20. století stal D. Lewis a jeho „extrémní realismus“.)

Aktualisté, kteří chtějí pojem možného světa používat, musejí v souladu s těmito maximami ukázat, že možné světy jsou ve skutečnosti logické či množinově-teoretické konstrukce z aktuálně existujících objektů – maximální konzistentní třídy propozic, maximální konzistentní stavy věcí, strukturované vlastnosti či kombinatorické objekty.⁵

Cílem tohoto článku je kriticky prozkoumat dva proudy v aktualistické metafyzice – aktualismus založený na množinově-teoretickém pojetí možných světů jako maximálních tříd propozic (např. Adams 1981, Fitch 1996) a aktualismus kombinatorický (např. Quine 1969, Cresswell

užitečných distinkcí (rigidní designátor vs. určitá deskripce, vlastnost vs. její extenze), popřípadě provést ontologickou redukci některých „nepohodlných“ entit (propozice, vlastnosti). Více viz např. Divers (2002, kap. 3).

³ Viz Russell (1905) a Quine (1948).

⁴ Lycan (1999, 18).

⁵ Aktualistickou maximu splňují pochopitelně i všechny antirealistické teorie modality, které považují za možné světy např. konstrukce z aktuálně existujících jazykových výrazů (nominalismus), mentálních entit (konceptualismus) nebo usilují o úplnou eliminaci možných světů (fiktionalismus). Nás však budou (v souladu s historickým zavedením tohoto pojmu) zajímat pouze realisticky orientované teorie, které považují možné světy za samostatně existující, na lidské aktivitě nezávislé objekty.

1972, Armstrong 1989) a poukázat na jejich možnosti a omezení z hlediska analýzy modalit. V první části představíme hlavní rysy propozičního aktualismu, podle kterého jsou možné světy maximální konzistentní třídy abstraktních propozic. Hlavní rysy této teorie ukážeme na příkladu teorie R. M. Adamse. V druhé části se budeme věnovat analýze kombinatorických teorií. Referenčním bodem nám bude aktualisticko-naturalistická teorie D. M. Armstronga. Naším cílem je ukázat, že kombinatorické teorie, ač často opomíjené, mohou z hlediska aktualismu poskytnout kvalitní základ pro analýzu modalit, který v mnohých ohledech teorie založené na propozičních konstruktech převyšuje.

2. Radikální aktualismus a možné světy

2.1 Dva druhy aktualismu

Abychom mohli zdárně porozumět motivům aktualistických teorií možných světů, je nutné zmínit se o několika rysech aktualismu, které jsou pro konstrukci možných světů podstatné. Jádrem aktualismu je princip, že vše, co existuje, existuje aktuálně. Implikace tohoto principu lze nejlépe ilustrovat na již tradičním příkladu možných mimozemšťanů. Uvažujme, že mimozemšťané ve skutečnosti neexistují. Je však možné, že by mimozemšťané existovali. Větu

- (1) „Je možné, že existují mimozemšťané“

považujeme tedy za pravdivou. Analýza modálních tvrzení pomocí možných světů nám říká, že tuto větu lze přepsat jako

- (2) „Existuje možný svět w , ve kterém existuje objekt x takový, že x má vlastnost být mimozemšťanem“.

Pokud je tato věta pravdivá, pak musí existovat neaktualizovaný možný svět w , ve kterém (v nějakém smyslu) existuje neaktualizovaný objekt o , který má vlastnost být mimozemšťanem. Přímocarář připuštění takových entit by ale znamenalo porušení aktualistické maximy. Aktualista tedy musí identifikovat možné světy s nějakými konstrukcemi z aktuálně existujících (byť abstraktních) objektů, například s určitými množinami propozic, a ukázat, že tyto objekty mohou funkci možných světů úspěšně zastat. Pravdivost (1) je nyní garantována faktem, že vyjádřená existenčně kvantifikovaná propozice náleží do nějaké takové množiny propozic.

Uvažujme dále Mima, konkrétního možného mimozemšťana. Kdyby mimozemšťané existovali, byl by Mimo jedním z nich (v našem případě například objektem *o*). Věta

(3) „Je možné, že Mimo existuje“

je tedy pravdivá. Aktualista ovšem opět nemůže připustit přímočarou existenci Mima. V názoru na to, jak s Mímem naložit, se názory aktualistů rozcházejí. Liberální aktualisté („soft actualists“) se pokoušejí v souladu s předchozím postupem identifikovat možného mimozemšťana s objektem, který aktualistickou maximu splňuje. Místo Mima uvažují například jeho aktuálně existující individuální esenci a upravují pravdivostní podmínky modálních tvrzení tak, aby (1) i (3) mluvily místo o individuú samotném o jeho esenci. Takový postup ovšem odmítají radikální aktualisté („hard actualists“),⁶ a to s poukazem na fakt, že pro neaktuální objekty nemohou existovat žádné *de re* možnosti a tedy ani *de re* pravdivostní podmínky. (Jak lze totiž například rozlišit dva možné světy, které jsou kvalitativně shodné, liší se však tím, že si v nich dvě pouze možná kvalitativně nerozlišitelná individua prohodila svoje individuální role?) Privilegium disponovat *de re* možnostmi mají pouze aktuální objekty, jejichž numerická totožnost a různost je garantována právě jejich aktuální existencí, popřípadě zvláštním druhem nekvalitativní individuální esence – haecceity. Podle radikálních aktualistů je tedy pravdivá pouze věta (1), nikoli však (3). (1) tak vyjadřuje neredukovatelný obecný modální fakt. Situace se stane ještě zřejmější, uvědomíme-li si, že v případě konstrukce možných světů z propozic není možné z aktuálně daných objektů singulární propozici, která by specifickou možnost *de re* konstituovala, vůbec zkonstruovat.^{7,8} (Kdyby byl ovšem možný svět *w* aktuální, pak

⁶ Liberální a radikální aktualismus jsou námi uměle zavedená označení nahrazující původní anglické pojmy.

⁷ Jak je vidět již z příkladu, aktualisté pracují převážně, ne-li zcela, s tzv. russellovským pojetím (singulární) propozice. Taková propozice je konstituována přímo objekty, o kterých pojednává. Propozice *Sokrates je smrtelný* má tedy za konstituenty přímo Sokrata, vlastnost *být smrtelný* a případně nějakou jednotlicí relaci exemplifikace. Pokud některý z objektů neexistuje (jako je tomu podle aktualistů v případě neaktualizovaných entit), nemůže existovat ani daná propozice. Russellovské (singulární) propozice tedy existenčně závisí na svých konstituentech a jsou z hlediska aktualistické ontologie nahodilými entitami. (Na okraj ještě poznamenejme, že ani konkurenční, tzv. fregeánské pojetí propozice, podle kterého se propozice skládá ze smyslů (Sinn) uvažovaných objektů, na tom není z hlediska aktualismu o mnoho lépe. Je-li totiž smysl výrazu (Sinn) primárně způsobem danosti nebo cestou k označenému objektu (Bedeutung), pak se

by taková propozice existovala!)⁹ Tento postoj shrnuje druhý slogan aktualismu: „Co je možné, je určeno tím, co aktuálně existuje.“

Radikální aktualisté považují liberální aktualismus za zpronevření se zásadám aktualismu. Argumenty v tomto smyslu předkládá například Bennettová (2005). Ve svém článku obhajuje myšlenku, že liberální aktualismus (ztělesněný pro Bennettovou pracemi A. Plantingy či Linského a Zalty) je pouze převlečeným posibilismem, ve kterém je každý neaktuální objekt nahrazen svým aktualistickým korelátém. Podle Bennettové je hlavní motivací liberálního aktualismu obrana kripkovské sémantiky a jejich posibilistických rysů¹⁰ a snaha o zachycení iterovaných modalit.¹¹ Tento cíl je chvályhodný, liberální aktualisté se však při jeho naplňování nebezpečně blíží posibilismu. Zpravidla se totiž kolem světa nahodilých, aktuálně existujících objektů snaží vybudovat jakýsi pevný rámec tvořený nutně existujícími entitami abstraktního či hybridního typu, kterým přiznávají dva typy bytí: propozice mohou aktuálně existovat a nebyť pravdivé, esence (a obecně vlastnosti) mohou aktuálně existovat a nebyť instancionalizované a stavy věcí aktuálně existují, i když zrovna nenastávají, objekty mohou aktuálně existovat, avšak být dočasně „nekonkrétní“. Ve všech případech se podle Bennettové jedná o problematické entity s problematickými vlastnostmi, jejichž jediným smyslem je v posledku simulace posibilii. O skutečný aktualismus se podle Bennetové jedná pouze v případě, kdy platí, že každý objekt existuje právě a jen tehdy tehdy, když je aktuální. V následujících oddílech však uvidíme, že cena za takto puristicky pojatý aktualismus může být až příliš vysoká.

v případě neexistujícího objektu jedná o způsob danosti ničeho a daná singulární propozice je opět neúplná a tedy neexistuje. K takové interpretaci Fregova smyslu viz například Evans 1982, kap. 1.6 – 1.7.)

⁸ Je zajímavé, že tato ontologická umírněnost se zpravidla týká pouze individuí. S ohledem na obecniny, tedy vlastnosti a relace, je celá řada i radikálních aktualistů liberálnějších a uchyluje se k různým formám platonismu. Není tedy neobvyklé, že aktualisté připouštějí existenci neaktualizovaných vlastností (z liberálních například Plantinga a Linsky a Zalta, z radikálních například Adams), jejichž třída je zpravidla uzavřena na logické operace.

⁹ Adams (1981, 361).

¹⁰ Viz náš předchozí příklad s možnými mimozemskými civilizacemi.

¹¹ Tvrzení typu „Jan Pavel II. mohl mít syna, který by byl filosofem, mohl se ale stát knězem“ – $\diamond\exists x(S(x, j) \ \& \ F(x) \ \& \ \diamond Kx)$.

2.2 Možné světy jako množiny propozic

Nejčastější způsob, kterým aktualisté, především ti radikální, možné světy definují, představuje jejich identifikace s množinami či třídami propozic. Jak jsme viděli v předchozím oddílu, požadují radikální aktualisté konstruující teorie možných světů především, aby:

- (1) možné světy (a případná možná individua) byly součástí aktuálního světa,
- (2) sféra možného byla určena sférou aktuálního,
- (3) možné světy neobsahovaly možnosti *de re* týkající se neaktuálních objektů.

Za kanonickou formu takové konstrukce možných světů lze nepochybně považovat teorii R. M. Adamse (1981), které se přidržíme i my.

Základem Adamsovy teorie je definice možných světů jako maximálních konzistentních množin aktuálně existujících propozic. Tyto množiny jsou konzistentní v tom smyslu, že všechny prvky dané množiny, tedy propozice, „mohou být společně pravdivé“.¹² Je tedy zřejmé, že Adamsův pojem konzistence znamená mnohem více než pouhou syntaktickou nedokazatelnost sporu, neboť navíc musí zohlednit nekonzistence sémantického rázu (např. propozice *a je červené* a *a je zelené* nemohou být součástí téhož možného světa). Dále pro každou aktuálně existující propozici *p* a svět *w* platí, že buď *p* nebo $\sim p$ je součástí *w*. Specifickou pozici zaujímá aktuální svět. Ten je definován jako maximální konzistentní množina obsahující právě ty propozice, které jsou aktuálně pravdivé. Zdálo by se tedy, že na základě pojmů propozice, množiny, maximality, konzistence a aktuální pravdivosti můžeme nyní obecně definovat pravdivost modálních výroků. Věta „Je možné, že *p*“ je pravdivá tehdy a jen tehdy, když existuje nějaká maximální konzistentní množina propozic – možný svět, ve kterém platí, že *p*. Obdobně věta „Je nutné, že *p*“ je pravdivá, pokud je propozice *p* pravdivá ve všech maximálních konzistentních množinách propozic.

Bohužel situace není tak jednoduchá. Propozice jsou totiž v Adamsově teorii v souladu s radikálním aktualismem nahodilé entity, jejichž existence závisí na existenci jejich konstituentů, především individuí (obecniny považuje Adams za nutně existující entity, tedy za entity probíhající všemi možnými světy). Konstrukce možných světů je tak omezena dvěma podmínkami:

¹² Adams (1981, 22).

- (1) Do konstrukce možných světů mohou vstupovat pouze propozice, jejichž konstituenty aktuálně existují – tedy všechny obecné propozice; singulární propozice však pouze natolik, nakolik se týkají aktuálních individuí.
- (2) Pokud daný možný svět implikuje neexistenci daného individua, pak o něm nemůže v daném světě platit žádná singulární propozice.

Stavební bloky možných světů jsou tedy nahodilé a do jisté míry i nestabilní. Množina aktuálních propozic se totiž může lišit od množiny propozic, které by byly aktuální, kdyby byl daný možný svět aktuálním. Ačkoli tedy Adams připouští, že by svět mohl obsahovat minimálně jedno dodatečné individuum (např. našeho mimozemšťana Mima), propozice *Mimo existuje* nebo *Mimo je 180 cm vysoký* nemohou být součástí žádného možného světa. Možný svět *w* potvrzující existenci Mima může maximálně obsahovat obecnou propozici tvrdící existenci objektu s určitými vlastnostmi a jeho kvalitativní odlišnost od ostatních objektů. Stejně tak nemůže žádný možný svět obsahovat propozici *Václav Klaus neexistuje*, neboť kdyby svět byl takový, že by Václav Klaus nikdy neexistoval, pak by o něm neexistovaly ani žádné singulární propozice. V tomto případě nemůže svět obsahovat ani žádnou obecnou propozici, která by Klausovu možnou neexistenci vyjadřovala.

Tyto skutečnosti nutí Adame (a radikální aktualisty obecně) při formulaci teorie možných světů k celé řadě komplikací. (1) Při konstrukci možných světů se nemohou spolehnout na explicitní reprezentaci možných faktů prostým náležením propozic do maximálních konzistentních množin. Navíc musí zavést ještě možnost jejich implicitní reprezentace. V Adamsově případě se jedná o rozlišení pravdivosti „ve světě“ („in the world“) a „podle světa“ („at the world“). Propozice je pravdivá ve světě, pokud náleží do množiny propozic, které tento svět konstituují. Pojem pravdivost podle světa *w* pak Adams definuje na základě logických operací a vyplývání. V první řadě jsou všechny propozice, které jsou pravdivé ve světě *w* pravdivé i podle něj. Jsou-li nyní propozice $p_1 \dots p_n$ pravdivé podle světa *w*, pak jsou takové i propozice, které z $p_1 \dots p_n$ logicky vyplývají. Nakonec, je-li *p* atomická singulární propozice o individuu *a*, která není pravdivá ve *w*, pak $\sim p$ je pravdivá podle *w*. Možné světy jsou tak maximálně úplné pouze vzhledem k pojmu pravdivosti podle světa. (2) Protože jsou možné světy definovány nejen pomocí propozic, které je konstituují (vnitřní sféra), ale i pomocí vyplývání (vnější sféra), je zřejmé,

že různé možné množiny propozic mohou mít stejnou množinu logických důsledků a reprezentovat tak jeden a tentýž svět. Navíc mohou existovat světy, které jsou díky absenci singulárních propozic o jejich možných obyvatelích aktuálně nerozlišitelné. Za možné světy je tak v případě Adamsovy teorie nutné považovat ne množiny, ale celé třídy logicky ekvivalentních množin propozic. (3) Při konstrukci „implicitní části“ možných světů pomocí vyplývání musí Adams zohlednit fakt, že může nastat situace, kdy v možném světě w platí určitá obecná propozice („Existují mimozemšťané“), kterou však nedoprovází žádná propozice singulární („Mimo existuje“). V jeho systému tedy nemohou neomezeně platit klasická logická pravidla, jako je existenční generalizace nebo univerzální specifikace. Tyto pravidla jsou bez omezení aplikovatelná pouze v případě propozic, které jsou pravdivé v daném možném světě, nikoli však podle něj. Možné světy se tak skutečně rozpadají na dvě zcela odlišné části, z nichž v každé platí poněkud odlišné principy. První skupinou je množina propozic, které mohou existovat pohromadě a být zároveň všechny pravdivé. Tyto propozice (z velké části ryze kvalitativní) definují svět „zevnitř“. Druhou skupinou je množina propozic, která vyjadřuje vztah první skupiny k aktuálním individuí. Kdyby však byl daný svět aktuální, pak by tato druhá skupina neexistovala, protože by neexistovala nyní aktuální individua. Na druhou stranu by se vynořila celá řada dalších propozic, které aktuálně neexistují. (4) Vzhledem k tomu, že oblast možného a nutného vždy závisí na tom, které objekty aktuálně existují, nemůže Adams využít pro formalizaci svého systému filozoficky oblíbený systém S5 a musí se uchýlit k systému S4, ve kterém jsou platnými alternativami k aktuálnímu světu vždy jen takové světy, které tvrdí singulární existenci méně individuí, než kolik jich existuje v aktuálním světě.¹³ To však znamená, že všechna aktuálně pravdivá tvrzení o singulární neexistenci jsou z hlediska Adamsova systému nutná.

2.3 Jsou propoziční světy možné?

Mezi hlavní výhody takto formulované teorie patří v první řadě kompatibilita s radikálním aktualismem. Všechny objekty teorie (s výjimkou

¹³ Relace dosažitelnosti či alternativnosti na množině možných světů tak nemůže být obecně symetrická. Je-li totiž svět w_1 z hlediska světa w_2 ochuzen o určité objekty, je sice w_1 platnou alternativou k w_2 , ne však naopak. Svět w_1 totiž obsahuje z hlediska w_2 dodatečné objekty, což není možné. Asymetričnost alternativnosti však systém S5 vylučuje.

vlastností a relací, které Adams explicitně nezmiňuje)¹⁴ jsou skutečně aktuálně existující nahodilé objekty. Samotné propozičně konstruované možné světy, řekejme jim *p*-světy, se tak stávají částečně nahodilými entitami. Ačkoli je jejich jádro (vnitřní sféra) tvořeno obecnými kvalitativními propozicemi typu $(\exists x_1)\dots(\exists x_n)\phi$ nebo $(\forall x_1)\dots(\forall x_n)\phi$, jejich podstatná část je tvořena propozicemi typu Fa a Ra_1, \dots, a_n , které v případě aktualizace daného světa „zmizí“ z logického prostoru a budou nahrazeny jinými, které by existovaly, kdyby daný svět byl aktuální. (Je-li například a_i aktuální individuum, pak mezi ně bude patřit každá atomická propozice typu Fa_i .) Dalším pozitivním rysem je ontologická úspornost. Propozice i konstrukce pomocí množinově-teoretického aparátu jsou mezi analytickými filozofy považovány za relativně neproblematické entity, které jsou beztak zapotřebí v jiných oblastech filozofického zkoumání.

Proti propozičním teoriím možných světů však také existuje celá řada námitek. Mezi hlavní patří námitka, že celá teorie je na první pohled notně těžkopádná a obsahuje velké množství primitivních modálních termínů. Vzpomeňme si, že při konstrukci vnitřního popisu možného světa jsme využili pojmu konzistence, při popisu jeho vnější sféry pak pojem vyplývání. I když je dnes obecně známým faktem, že podat aktualistickou teorii možných světů bez využití nějakého primitivního modálního pojmu je v podstatě nemožné,¹⁵ jednou z významných aplikací možných světů ve filozofii je systematizace ostatních modálních pojmů. Čím více se jich však vyskytne ve formulaci teorie samotné, o to více se zmenšuje prostor pro její uplatnění. Adamsova teorie tedy nemůže poskytnout žádnou analýzu pojmů konzistence ani vyplývání. Navíc se zdá, že ji není možné ani principiálně vylepšit. Explicitně reprezentované jádro možného světa totiž musí být konzistentní nejen z hlediska neodvoditelnosti logických sporů, ale i z hlediska vyloučení nekompatibilit na úrovni vlastností (barvy, kvantitativní veličiny apod.). Zatímco první typ konzistence je možné definovat pomocí (ne)odvoditelnosti v určitém vhodně zvoleném logickém kalkulu, druhý typ takto odstranit nelze.¹⁶

¹⁴ Jiní aktualisté však považují za nahodilé entity i vlastnosti. Viz například Fitch (1996).

¹⁵ Pro kritické zkoumání těchto teorií z hlediska využití primitivní modalit viz Lewis (1986, kap. 3) nebo Divers (2002, kap. 11).

¹⁶ Množina vět S je konzistentní z hlediska kalkulu k právě tehdy když platí, že z S není v k odvoditelný spor, tedy formule tvaru $(p \wedge \sim p)$. Nekompatibilní vlastnosti ale obecně žádnou takovou syntaktickou formu nemají. Věty „ a je červené“ a „ a je zelené“ mají obecně formu $(p \wedge q)$, stejně jako věty „ a váží 75 kilogramů“ a „ a váží 80 kilogramů“.

Jedinou možností by bylo zahrnout do kalkulu pro každou sadu nekompatibilních vlastností sadu axiomů, které by nepřípustné kombinace propozic v možných světech vyloučily, to vše bez využití jakýchkoli modálních principů. Úspěch takového podniku je však velmi pochybný. Lewis (1986) pro to uvádí dva důvody. (1) Zastávce teorie by musel explicitně specifikovat všechny takové axiomy. U celé řady z nich však nemáme jistotu zda pozorovaná nekompatibilita je nutná či pouze nahodilá. Příkladem může být pozorovaná skutečnost, že částice může mít buďto elementární záporný nebo elementární kladný náboj, nikoli však oba zároveň. Předpis, které takové axiomy do našeho seznamu zařadit, by tak musel mít kontrafaktuální a tedy modální podobu. V našem případě by mohl znít nějak takto: „Je-li skutečně nemožné, aby jakákoli částice měla oba elementární náboje zároveň, pak platí axiom o elementárním náboji“.¹⁷ (2) Protože možný svět obsahuje propozice popisující jeho složení jak na mikroúrovni (atomy, kvarky), tak na makroúrovni (lidé, zvířata, věci), musí dané axiomy specifikovat mimo jiné všechny kompatibilní či vyloučené konfigurace objektů na různých úrovních, tedy například určit, které vlastnosti krystalické mřížky jsou kompatibilní s kterými vlastnostmi povrchu tělesa, popřípadě stupni jeho tvrdosti. Navíc je nutné tyto axiomy specifikovat explicitně. To se zdá být úkol nad lidské síly. Zastávce teorie se tak nakonec bude muset omezit na uvedení několika základních axiomů a dodatek ve smyslu „a vše, co z nich vyplývá“.

Dalším, dle našeho názoru vážnějším problémem je již pozorovaný fakt, že p-světy jako množiny (ekvivalenční třídy množin) propozic neurčují vyčerpávajícím způsobem žádný konkrétní možný svět. Nejsou totiž úplné. Vzhledem k podmínkám kladeným na singulární propozice popisují p-světy velkou část možných světů pouze kvalitativně a vytvářejí tak jen jakési matrice individuálních rolí, které by, kdyby byl daný svět aktualizovaný, byly zaplněny individui, jež ovšem aktuálně neexistují. Každý p-svět tak popisuje několik či spíše velmi mnoho svých možných realizací, které se liší tím, které konkrétní individuum danou individuální roli zastává. Navíc by v případě aktualizace světa přibýly nějakým zázračným způsobem nové propozice, které by daný možný svět „dodatečně popsaly“. S tím opět souvisí dvě námitky. (1) Takto defino-

I když kombinace ($p \wedge q$) je v obou těchto případech „nemožná“, z logického hlediska je vše v pořádku.

¹⁷ Lewis (1986, 155).

vané možné světy nemohou zachytit řádnou individuální existenci cizích entit (aktuálně neexistujících objektů a vlastností), ani nemohou reprezentovat všechny možnosti (hlavně ty *de re*), které by pro dané entity existovaly, kdyby byl daný svět aktualizován. Nemohou tedy ani zachytit celou řadu modálních tvrzení, které obsahují iterované modální výrazy jako například „Jan Pavel II. mohl mít syna, který by byl filozofem, ale mohl by být knězem“.¹⁸ (2) Možné světy a možná individua nejsou v podání Adamsovy teorie možnými entitami v pravém slova smyslu. Realizovaný možný svět (tedy takový, který je aktualizovaný) musí úplně popisovat sám sebe i každé v něm existující individuum. Každé existující individuum musí být zcela určeno vzhledem ke všem jednoduchým i komplexním vlastnostech (pro každou vlastnost V a objekt a musí platit buďto $V(a)$ nebo $\sim V(a)$). Adamsovy možné světy však ani jednu z těchto vlastností nesplňují a jsou v mnoha ohledech neúplné. Podle teorií abstraktních objektů¹⁹ jsou však neúplné objekty nemožné. Jediným úplně určeným a tedy jediným možným světem je tak v Adamsově teorii pouze svět aktuální. Možné p-světy, které Adams nabízí jako základ pro analýzu modalit, jsou pouze objekty, které by byly možnými světy, kdyby byly aktualizované, a to ještě neurčitým způsobem. Namísto způsobů, jak by se věci mohly mít, máme jen způsoby možné. To je však něco zcela jiného, než jsme po teorii možných světů požadovali. Adams nám tedy kromě popisu aktuálního možného světa neposkytl vlastně nic, na čem by se dala logická analýza modalit postavit.

Nakonec zmínme ještě skutečnost pozorovanou nezávisle několika filozofy, a sice, že pojem maximální množiny propozic v sobě zahrnuje paradox.²⁰ V zásadě se jedná o variantu Cantorova paradoxu pro množiny. Aktuální možný svět A je maximální konzistentní množinou všech aktuálně pravdivých propozic (nebo prostě množinou všech pravd). Uvažujme nyní potenční množinu $\mathcal{P}(A)$. Ke každé množině $q \in \mathcal{P}(A)$ nyní

¹⁸ Symbolizace výroku (viz poznámka 11) dá iteraci modálních operátorů vyniknout. Jeho symbolizace v teorii možných světů tedy zní: $(\exists w)(\exists x)(Syn_w(x,j) \ \& \ Filozof(x) \ \& \ (\exists u)Kněz_u(x))$. Je zřejmé, že (je-li tato věta pravdivá) proměnná x reprezentuje neaktuální individuum ze světa w , které (numericky totéž individuum!) je ve světě u knězem. Adamsův p-svět w však popisuje pouze individuální role, které by mohly neaktuální individua zastávat, avšak bez upřesnění, které individuum by danou roli zastávalo. Uvedenou možnost tedy nemůže reprezentovat.

¹⁹ Parsons (1980), Zalta (1988).

²⁰ Z mnoha uveďme alespoň Grim (1984), Bringsjord (1985) a Menzel (1986).

existuje pravdivá propozice, která říká, že q je množina. Pravdivých propozic tedy musí být alespoň tolik jako prvků $\mathcal{P}(A)$. Z Cantorovy věty ale víme, že $\mathcal{P}(A) > A$. Dostáváme tedy spor. Pro Adamsovu teorii to znamená, že pojem aktuálního možného p-světa je sporný a že aktuální svět tedy neexistuje. Adams tedy musí pojem možného světa přeformulovat v souladu s jednou z následujících strategií. (1) Může omezit typ propozic, které se mohou při konstrukci možného světa vyskytnout. Vzhledem k tomu, že při konstrukci p-světů využívá pravidla logiky a teorie množin, může tyto (popřípadě i další pravdy matematiky) „vytknout“ z možných světů a stanovit jim zvláštní pravdivostní podmínky, které zajistí jejich nutnou pravdivost. (2) Místo množin propozic může považovat za p-světy jejich vlastní třídy. Zde ovšem vystává problém v případě běžné teorie kvantifikace, ve které je oborem kvantifikátoru vždy určitá množina. Jak by se kvantifikátory chovaly v případě vlastních tříd, není zřejmé. (3) Může se vzdát maximality a za možné světy považovat množiny propozic s takovými vlastnostmi (např. vzhledem k vyplývání), které maximalitu nějakým způsobem nahradí. Zde je ovšem riziko, že množin, které v konečném důsledku reprezentují jeden a tentýž svět bude hned několik. (Například množin propozic, jejichž logický uzávěr obsahuje všechny a pouze aktuálně pravdivé propozice!) Za možné světy je pak nutné uvažovat ekvivalenční třídy těchto množin, popřípadě se jinak vyrovnat s faktem, že možné světy (především ten aktuální) jsou reprezentovány více objekty teorie a tedy nejednoznačně.

V každém případě je vidět, že i když Adamsova teorie je možná plně v souladu s principy radikálního aktualismu, cena za tento „výdobytek“ není právě nízká. Adamsova teorie obsahuje explicitní užití několika primitivních modálních termínů, jí proklamované objekty nemohou hrát plnohodnotně roli „způsobů, kterými by se věci mohly mít“ a definice aktuálního světa v sobě zahrnuje paradox.

Adamsova teorie jako taková navíc neposkytuje rámec, který by byl vhodným základem pro logickou analýzu modálního diskurzu.²¹ Abychom mohli logicky analyzovat určitý diskurz, musí být totiž splněny

²¹ Modální fakty jsou nám totiž primárně dány skrze jazyk. O pozorovatelnou realitu se můžeme opřít jen v dvou ohledech: (1) vše, co je aktuálně pravdivé, je i možné (pozitivní aspekt), (2) je-li něco aktuálně nepravdivé, pak to není nutné (negativní aspekt). Hlavní oblastí modalit jsou však nahodilé nepravdy („Petr mohl být klavíristou, ale není“, „Kdybych si byl vsadil, byl bych milionářem, ale nevsadil jsem si“), které v pozorovatelné realitě nemají žádnou přímou oporu. Ta tedy hraje pouze roli dodatečného korektivu, nikoli primárního zdroje poznání o modalitách.

určité předpoklady. Na jedné straně (1) musíme mít k dispozici množinu vět, které tento diskurz vytvářejí a (2) u kterých předpokládáme, že má smysl přít se o jejich pravdivost.²² Dále předpokládáme, že (3) alespoň některé z těchto vět jsou pravdivé. Konečně tyto věty (4) chápeme jako strukturované, a to na singulární termíny, z nichž alespoň některé reprezentují obor individuí diskurzu, a zbytkové větné rámce (komplexní predikáty), které těmto entitám připisují vlastnosti a vztahy. Na druhé straně máme logický či sémantický model, který (mimo jiné) obsahuje množinu těchto entit a množinu vlastnosti a relací různého stupně (unární, binární atd.). Všimněme si, že tyto množiny jsou jakožto matematické entity dány jaksí „předem a jednou pro vždy“. Během aplikace modelu k analýze diskurzu se ani v jedné z daných množin nemůže *ex nihilo* objevit nový prvek. Před aplikací modelu je tedy nutné přiřadit prvky diskurzu prvkům modelu, a to tak, aby model věrně reprezentoval modelovanou skutečnost (singulární termíny individuí, predikáty pak prvkům množiny vlastností a relací daného stupně atd.). Počáteční ohodnocení modelu tak tvoří invariantní (a tedy nutnou!) strukturu pro jeho další aplikaci – jakousi wittgensteinovskou šachovnici, na které se hra odehrává. Individua ani vlastnosti se nám z ní nemohou „vytratit“ ani se z ničeho nic „objevit“. Pokud se zdá, že se tak stalo, je nutné znovu ověřit původní ohodnocení.²³ Buďto bylo neúplné a model je tak jakožto neadekvátní nutno předělat, nebo byl objekt součástí modelu od počátku.²⁴

²² Tzv. „truth-aptness“. Touto vlastností se například odlišuje diskurz o tom, co je zábavné (kde evidentně nemá cenu přít se vzhledem k jejich subjektivní povaze o objektivní pravdivost jednotlivých tvrzení) od diskurzu fyzikálního. Zajímavou studii podmínek, za kterých lze považovat diskurz za aspiranta na pravdivost, je Wright (1992, především kap. 3).

²³ Abychom přešli nedorozumění, stále se nacházíme na realistické půdě. Realista, který aplikuje prostředky logické analýzy a modelování na určitou oblast, bude na úrovni aplikované sémantiky za jeden z takových ohodnocených modelů, model zamýšlený, považovat skutečnost samu.

²⁴ Pro ilustraci uvažujme například stůl s , jemuž někdo ulomil nohu n . Mohlo by se zdát, že tu doposud bylo jen individuum s , nyní však tu mám individua dvě: $(s - n)$ a n . Z hlediska aplikace logické analýzy tomu tak ale být nemůže. Již od začátku jsme museli uvažovali individua s' a n , a z nich zkonstruovaný agregát $(s' + n)$. Celou dobu tak ovšem máme individua jen dvě a stůl byl pouze logickou konstrukcí. V opačném případě pracujeme stále s jedním jednoduchým individuem s , které se sice skládá ze dvou prostorově oddělených (oddělitelných) částí, o kterých ovšem nemůžeme z hlediska logického modelu nic tvrdit.

Podobné omezení se nyní týká nejen individuí a vlastností, ale i dalších objektů v modelu – možných světů. I zde je nutné předem (například matematickou konstrukcí) určit množinu, která bude tvořit obor proměnnosti kvantifikátorů. Jen tak mohou tyto tři elementy dohromady určit logický prostor, vůči němuž je možné stanovit pravdivostní podmínky modálních tvrzení nebo rozhodnout platnost či neplatnost modálních argumentů. Stejně tak, jako na šachovnici nemohou během hry přibývat a ubývat políčka, nemůže se ani logický prostor jen tak měnit.²⁵ Logik se tak vždy nachází v pozici analytika, který na celý logický prostor nahlíží „Božím okem“ a má tedy k dispozici všechny prvky logického prostoru. V opačném případě by výsledky logické analýzy byly relativní vůči aktuálnímu stavu logického prostoru. Kdyby se věci měly aktuálně jinak, změnil by se i celý logický prostor a s ním i referenční rámec pro posuzování modálních vlastností tvrzení a argumentů. Výsledky logické analýzy by pak vlastně byly zcela nahodilé.²⁶

Metody logické analýzy a modelování, stejně jako metody empirické vědy, tedy vyžadují, aby zkoumaný předmět měl určité vlastnosti, které jsou podmínkou možnosti uplatnění daných metod. U empirické vědy je to mimo jiné opakovatelnost experimentu, nezávislost pozorovaného jevu na pozorovateli apod. U logické analýzy je to možnost vytvoření pevného rámce pro logický prostor, ve kterém se analýza odehrává. Ten ovšem Adamsův a jemu podobné systémy se svými proměnlivými a pouze částečně určenými možnými světy neumožňují vybudovat. Bude tedy nejlepší poohlédnout se po nějaké alternativě. Tou pro nás budou možné světy kombinatorického typu.

²⁵ Zde je nutné rozlišit dvě roviny. Ačkoli osy logického prostoru musí být stanoveny pevně, je zcela v pořádku uvažovat obecně situace, kdy (1) určitý možný svět reprezentuje daný prvek (individuum, vlastnost) jako neexistující nebo (2) některé (příliš „divoké“) možné světy nepřipustit jako platné alternativy aktuálního stavu světa. Druhá možnost, tzv. relativizace modalit, se však při analýze obecné logické či metafyzické modalitě jeví jako podivná. V jakém smyslu může být věta „Stáří mládenci jsou neženatí“ aktuálně nutná, avšak v jiném možném světě nahodilá nebo věta „Sokrates zemřel přirozenou smrtí ve vysokém stáří“ aktuálně nepravdivá ale možná, avšak v jiném možném světě nemožná? Ať již množinu alternativních možných světů omezíme jakkoli, uvnitř této množiny musí být všechny světy vzájemně platnými alternativami.

²⁶ Situace je obdobná jako v případě logické analýzy změny přesvědčení („belief-revision“). I zde musí být množina všech dostupných přesvědčení určena jednou pro vždy a tvoří referenční rámec pro veškerou možnou změnu přesvědčení, která se v mysli aktéra může odehrát. Změna přesvědčení je pak zpravidla reprezentována jako přechod od jedné množiny přesvědčení k jiné.

3. Aktualismus a kombinatorické možné světy

3.1 Armstrongův kombinatorialismus

Základním principem kombinatorické konstrukce možných světů je vystavět možné světy pomocí rekombinace prvků z předem daných množin jednoduchých objektů (individua, vlastnosti a relace) a jejich zřetězení. Kombinatoristé se přitom zpravidla nějakým způsobem odvolávají na Wittgensteinovu teorie modalit v Traktátu,²⁷ rozvíjejí ji však zcela svébytným způsobem, a to zpravidla v aktualistickém duchu.²⁸ Ačkoli kombinatorické teorie možných světů byly podány mnoha autory, zůstávají na okraji zájmu a jejich diskuse se již po desetiletí zpravidla omezuje na zmínění několika standardních námitek.²⁹ Různé verze teorie totiž existují jen v náčrtech (Quine 1969; Skyrms 1981; Cresswell 1972; Hiapacka 1999; Tichý 1988, kap. 11). Metafyzicky rozpracovanější teorie D. Armstronga (Armstrong 1989) pak směřuje k fikcionalismu. Kde tedy začít? My se i přes zmíněné fikcionalistické tendence přidržíme teorie D. Armstronga.

Základem Armstrongovy teorie je názor, že sféra možnosti je vymezena všemi kombinacemi aktuálně existujících entit bez jakéhokoli omezení. Protože se jedná o kombinace neomezené a „mechanické“, je sféra možnosti fakticky vymezena výběrem kombinatorické báze – entit, které tyto kombinace zakládají. Armstrongova konstrukce má tři fáze: (1) vymezení třídy entit, které tvoří kombinatorickou bázi, (2) konstrukce základních („wittgensteinovských“) možných světů (3) konstrukce rozšířených a ochuzených možných světů, ve kterých některá individua oproti aktuálnímu stavu scházejí nebo naopak přebývají.

Podle Armstronga se aktuální svět skládá primárně ze stavů věcí, jako jsou například *Petr je 1,8 metru vysoký*, *Marie a Petr jsou sourozenci*. V rámci těchto stavů věcí lze „selektivním aktem pozornosti“ rozlišit dva druhy objektů – individua a vlastnosti a relace.³⁰ Individua ani vlastnosti

²⁷ Za manifest této teorie lze nepochybně považovat větu 3.4: „Věta určuje místo v logickém prostoru. Existence tohoto logického místa je zabezpečena pouhou existencí složek, existencí smysluplné věty“ (překlad J. Fialy).

²⁸ Výjimku tvoří Ray (1992), který zajímavým způsobem obhájuje tezi, že Wittgensteinova vlastní teorie má posibilitistický charakter.

²⁹ Pro porovnání prostoru věnovanému jednotlivým aktualistickým teoriím viz např. Divers (2002).

³⁰ Armstrong (1989, 43). Vlastnosti a relace jsou primárně ty objekty diskurzu, které lze vypovídat o jiných, individua o jiných objektech vypovídat nelze. Pro vlastnosti a rela-

a relace nejsou podle Armstronga svébytné ontologické entity – nemohou existovat samostatně, nýbrž vždy a pouze „uvnitř“ stavů věcí.³¹ Individua mohou být podle Armstronga jednoduchá i komplexní (agregáty z jednodušších individuí). Jedinou podstatou jednoduchých individuí je numerická identita a různost. Individua však nejsou podle Armstronga „nahá“, a to proto, že se v každém možném světě vyskytují v nějakém (možném) stavu věcí. Pro účely kombinatorické výstavby možných světů však Armstrong uvažuje individua „tenká“, od kterých abstrahuje všechny jejich (netriviální) vlastnosti, které mohou v danou chvíli mít.³² Individua (alespoň ta jednoduchá) tak mohou vstupovat do všech kombinací s ostatním objekty.

Stejně jako individua i vlastnosti a relace dělí Armstrong na jednoduché a komplexní, podle Armstronga mohou existovat i vlastnosti vlastností atd. Armstrongovy vlastnosti mají hyperintenzionální strukturu, která je podstatná pro jejich identitu. I kdyby tedy vlastnosti $[\lambda x.Fx]$ a $[\lambda x.Gx \wedge Hx]$ byly nutně koextenzionální, stále se jedná o dvě různé vlastnosti. Vlastnosti na rozdíl od individuí mají svoji neměnnou podstatu - „totost“ (quidditas), na základě které mezi mnohými (komplexními) vlastnostmi existují různé vztahy (kontradiktoričnost, kontrárnost apod.). Přesto však Armstrong předpokládá, že jednoduché vlastnosti musejí být univerzálně kombinovatelné.³³ Ne každý jazykový predikát označuje nějakou vlastnost. Mezi skutečné vlastnosti a relace (obecniny) patří podle Armstronga pouze jednoduché vlastnosti a relace, které nemají negativní nebo disjunktivní povahu. Protože i obecniny mohou existovat pouze v rámci aktuálních stavů věcí, nepřipouští Armstrong existenci neinstancializovaných obecnin.

Konečným arbitrem toho, které objekty existují a které z nich jsou jednoduché a které složené, má být podle Armstronga empirická věda.

ce je dále charakteristická fregeánská nenasyčenost. Jedná se tedy o dělení v podstatě jazykové.

³¹ Armstrong jde tak v prosazování zásad aktualismu dále než Adams, který vlastnosti a relace považuje za nutně existující objekty.

³² Armstrong (1989, 52). Armstrong je tak očividně zastáncem individuového antiesencialismu.

³³ Vztahy mezi vlastnostmi (kontradiktoričnost, kontrárnost, inkluze apod.) totiž podle Armstronga vznikají na základě faktu, že vlastnosti mají (částečně) shodné konstituenty, tedy na základě jejich struktury. Jednoduché vlastnosti však žádnou strukturu nemají. Kdyby byly jednoduché vlastnosti nekompatibilní, pak by se muselo jednat o primitivní modální fakt.

(Nikoli tedy jazykové analýza jako u Wittgensteina.) Přitom právě výběr základních prvků (atomů) univerza je pro kombinatorialismus klíčový.³⁴ Zvláštní pozornost je nutno věnovat především výběru obecnin. Jednoduché obecniny zvolené za základ konstrukce možných světů totiž musí být nejen různé, ale i zcela různé („wholly distinct“, „Hume distinct“). V praxi to znamená, že žádné dvě obecniny v kombinatorické bázi nesmí mít žádné společné konstituenty. V opačném případě by některé výsledné kombinace mohly být nekonzistentní.

Atomický stav věcí má formu Fa , kde F je jednoduchá unární vlastnost a a jednoduché individuum, nebo Ra_1, \dots, a_n , kde R je n -ární relace a a_1 až a_n jednoduchá individua. Atomické stavy věcí jsou na sobě nezávislé ve smyslu Wittgensteinova: „Něco může fakticky být anebo fakticky nebýt a všechno ostatní může zůstat stejné.“³⁵ Pouze možný stav věcí nyní Armstrong definuje sémanticky. Možné stavy věcí totiž podle Armstronga neexistují. Můžeme se k nim dostat myšlenkovým experimentem, a to tak, že si představíme nepravdivé atomické tvrzení a stav věcí, který by s ním korespondoval, kdyby toto tvrzení bylo pravdivé. Pouze možné stavy věcí tak korespondují nikoli s možným stavem věcí, ale pouze s jeho formou. Podle Armstronga jsou to pouze užitečné fikce, ke kterým se můžeme odkazovat podobně, „jako k ideálním plynům, plochám s nulovým třením atd. během vědeckých zkoumání.“³⁶ Obecný pojem možného stavu věcí tedy zahrnuje jak aktuální, tak pouze možné stavy věcí. Množina těchto stavů je tvořena všemi kombinacemi objektů z kombinatorické báze – jednoduchých individuí a jednoduchých obecnin respektujících formu atomického stavu věcí, tedy Fa nebo Ra_1, \dots, a_n . Možné molekulární stavy věcí nyní definujeme jako konjunkce možných atomických stavů věcí, z nichž žádný není negativní ani disjunktivní. Možný svět je pak každý molekulární stav věcí takový, že (1) každý aktuální objekt z kombinatorické báze se v konjunkci vyskytne alespoň

³⁴ Armstrong si je vědom možnosti, že aktuální svět (nebo některý možný svět) nemusí mít konečnou atomární strukturu. Hledání atomů tak nikdy nemusí vést k cíli, popřípadě se může v základu světa nalézat nějaká holistická struktura. Připouští proto i možnost „relativních atomů“

³⁵ Wittgenstein (1993, 1.21).

³⁶ Armstrong (1989, 46). V tomto tvrzení také spočívá Armstrongův odklon od čistého aktualismu k fikcionalismu. Sám však připouští možnost konstruovat možné stavy věcí množinově, například jako uspořádané n -tice a udržet realisticky orientovaný aktualistický ráz teorie.

jednou, (2) pro každé individuum a obsahuje alespoň jeden možný stav věci typu Fa a (3) obsahuje navíc takzvaný „totální fakt“, tedy fakt 2. řádu, který konstatuje, že daná konjunkce je z hlediska daného možného světa kompletní.³⁷ Tyto podmínky zajišťují, že všechny kombinatorické možné světy (dále jen k -světy) obsahují stejnou množinu jednoduchých objektů, žádné individuum není v žádném světě zcela „nahé“ a že komplexní stavy věci a stavy věci vyššího řádu nejsou skutečným přívažkem Armstrongovy ontologie, nýbrž supervenují na atomických stavech věci.

Takto získaný pojem k -světa je nyní potřeba rozvinout tak, aby mohl zachytit i situace, ve kterých podle daného k -světa existuje více nebo méně objektů než kolik jich aktuálně je. V případě individuí se Armstrong domnívá, že nová individua lze do kombinatorické báze přidat „analogicky“ k individuíům již existujícím, protože pojem tenkého individua nezahrnuje nic jiného než numerickou identitu a různost. Individua jsou zkrátka různé jedno od druhého, nic víc. Analogicky k pojmu aktuálních individuí tedy můžeme podle Armstronga bez potíží zformulovat pojem libovolného počtu nových neaktuálních individuí. Tato individua a stavy věci, které je obsahují, pak tvoří „vnější sféru“ modality. V případě obecnin tomu tak není, protože každá obecnina má podle Armstronga svoji „totost“.³⁸ Jen díky ní se odlišuje od ostatních obecnin. Pojem totosti je ale odvozen z aktuálně existujících obecnin, pouze možné, aktuálně neexistující obecniny totost mít nemohou. Dodatečné obecniny nemůžeme do ontologické báze jen tak přidat. Nanejvýš můžeme pomocí reference k existujícím obecninám kvalitativně popsat „roli“, kterou by dané obecniny hrály, tedy specifikovat vlastnosti a relace vyššího řádu, které by daná nová obecnina měla. Nemůžeme ale specifikovat, která z dodatečných obecnin by danou roli hrála.³⁹ To ale na určě-

³⁷ Molekulární stav věci spolu s totálním faktem představují základ pro supervenienci všech ostatních komplexních stavů věci (negativních, disjunktivních, vyššího řádu atd.). Když například určitý molekulární stav věci neobsahuje fakt $\langle F, a \rangle$, pak je zřejmé, že obsahuje stav věci $\langle \text{Neg}, \langle F, a \rangle \rangle$. Tyto logicky konstruované stavy věci jsou však závislé (supervenují) na atomických stavech věci obsažených v molekulárním stavu věci a nepředstavují podle Armstronga žádné rozšíření ontologického závazku teorie. Viz Armstrong (1989, kap. 7).

³⁸ Armstrong (1989, 55).

³⁹ Je to jako kdybychom v kombinacích mohli specifikovali pouze, že v daném světě se vyskytuje obecnina, která hraje roli barvy, a která vystupuje ve stavech věci $\langle F, a \rangle$ ovšem nspecifikovali, zda se jedná o modrou, červenou nebo jinou barvu. Takový k -svět ovšem není úplný a tedy ani možný! Navíc, má-li být nová obecnina zcela odliš-

ní totosti obecniny nestačí. Armstrong tedy dodatečnou existenci ryze cizích obecnin v možných světech popírá.⁴⁰ Rozšířené možné světy je tedy možné konstruovat „analogicky“ ke kombinatorickému kroku, a to přidáním dalších individuí (a všech možných stavů věcí, které se těchto individuí týkají) k některým existujícím k-světům. Existence dodatečných obecnin je však podle Armstronga zcela (jak metafyzicky tak logicky) nemožná. Žádný možný svět totiž takové obecniny neobsahuje.

Armstrong se zároveň domnívá, že je nutné připustit i světy, ve kterých některé objekty scházejí. To se může stát dvěma způsoby. (1) V daném světě se vyskytují všechny aktuální objekty (jedná se tedy o wittgensteinovský svět), některé aktuální stavy věcí v něm však scházejí. Daný svět tak neobsahuje například některé stavy věcí zakládající určité vztahy mezi individui. Takové možné světy jsou podle Armstronga v pořádku a jejich připuštění nemá na kombinatorickou konstrukci žádný dopad. (2) V daném možném světě zcela scházejí některé aktuální objekty, jinými slovy daný svět neobsahuje žádné stavy věcí, které daný objekt zahrnují. V případě individuí se podle Armstronga nejedná opět o žádný problém, v případě obecnin to však znamená, že z hlediska takto ochuzeného světa w_o není aktuální svět w_a možným alternativním světem. Obsahuje totiž dodatečnou obecninu, což je z hlediska w_o nepřípustné. Armstrong tedy musí opustit vidinu symetrické relace alternativnosti mezi k-světy a možnost aplikace modálního systému S5 a spokojit se podobně jako výše zmínění aktualisté se systémem S4, kde je relace mezi možnými světy reflexivní a tranzitivní, nikoli však symetrická.

Shrňme si tedy ještě jednou základní kroky Armstrongovy kombinatorické konstrukce. Na začátku je aktuální svět skládající se z aktuálně nastávajících stavů věcí, ze kterých lze abstrakcí získat základní prvky kombinatorické báze: jednoduchá individua a jednoduché obecniny. Nutnou podmínkou přitom je, aby tyto prvky byly od sebe zcela různé (neměly žádné společné konstituenty), a tedy byly v důsledku univerzálně kombinovatelné (každé dvě individua mohou existovat pospolu, každé dvě obecniny mohou být instancionalizovány zároveň). Z prvků pak pomocí principů neomezené rekombinace získáme základní kombi-

ná od aktuálně existujících obecnin, lze se domnívat, že by se její role ani pomocí existujících obecnin (libovolného řádu a komplexity) popsat nedala.

⁴⁰ Armstrong tedy musí ukázat, že většina požadovaných cizích entit není ve skutečnosti tak cizích, jak by se zdálo, a že se jedná o (velmi složité) komplexní obecniny, které lze zkonstruovat z obecnin aktuálně existujících.

natorické možné světy (k-světy), což jsou v podstatě dlouhé konjunkce atomických pozitivních stavů věcí (z nichž některé jsou aktuálně existující stavy věcí a některé pouze možné – fiktivní) doplněné o „totální“ fakt, že jsou to právě všechny takové stavy věcí. Množina těchto k-světů definuje vnitřní sféru modaloty. V druhém kroku může být množina individuí doplněna o libovolné množství dodatečných „cizích“ numericky odlišných individuí, množina obecnin nikoli. Na základě tohoto doplnění mohou být doposud získané k-světy v druhém kroku doplněny o světy, které „analogicky“ vzniknou přidáním nově získaných možných stavů věcí k nějakému k-světu z prvního kroku konstrukce nebo jejich odebráním. Tento druhý krok definuje vnější sféru kombinatorické modaloty.

Všechny ostatní objekty, které se v daném k-světě vyskytují (komplexní individua a obecniny, komplexní stavy věcí, entity vyšších řádů atd.), supervenují na stavech věcí obsažených v molekulárních konjunkcích a výše zmíněném totálním faktu.⁴¹

3.2 Kombinatorický realismus

Vzhledem k explicitně konstatovanému faktu, že pouze možné stavy věcí nemají žádné bytí a že se jedná o pouhé užitečné fikce analogické k teoretickým pojmům používaným v empirické vědě, má celá Armstrongova teorie fikcionalistický charakter. Přesto se však zdá, že tento charakter je dán spíše Armstrongovým tíhnutím k naturalismu, než kombinatorialismem samotným. Realisticky založený kombinatorialismus však můžeme získat několika drobnými úpravami Armstrongovy teorie.

Kombinatorická báze bude opět na jedné straně obsahovat jednoduchá aktuální individua a jednoduché obecniny na straně druhé. Stejně jako Armstrong připustíme možnou existenci cizích dodatečných individuí, nebudeme je však přidávat „analogicky“, ale zahrneme je rovnou do kombinatorické báze.⁴² Protože je naším cílem vybudovat teorii absolutní modaloty, přihlásíme se též (narozdíl od Armstronga) k určité verzi

⁴¹ Více viz Armstrong (1989, kap. 7 – 8).

⁴² Kombinatorická báze tak bude fixní pro konstrukci všech možných světů. Otevřenou otázkou nyní zůstává, zda všechna (tenká) individua považovat za ontologicky homogenní (à la Tichý 1998) nebo je rozlišit na dvě či více skupin, např. na konkrétní, které existují z hlediska aktuálního světa v čase a prostoru, a „nahodile nekonkrétní“, která sice z hlediska aktuálního světa existují, avšak v čase a prostoru manifestované nejsou (à la Linsky – Zalta 1994, Zalta 1988). V případě rozlišení více skupin, lze pro každou skupinu stanovit vlastní kombinatorická pravidla.

platonismu ohledně vlastností a připustíme existenci neinstancializovaných vlastností. To však neznamená žádnou podstatnou odchylku od aktualismu. Viděli jsme, že i radikální aktualisté jako Adams takovou verzi platonismu zastávají. Vážným důvodem pro jejich přijetí, je uznání argumentu s ochuzeným světem z předchozí sekce. Je-li totiž možné představit si svět w_c , ve kterém určitá obecina F oproti w_o schází, pak musí (chceme-li na diskurz aplikovat metodu logické analýzy) být F součástí struktury logického prostoru, a to jak z hlediska světa w_o , tak z hlediska světa w_c . Z hlediska světa w_c se však jedná o neinstancializovanou obecninu. Pokud tedy připustíme možnost ochuzených světů a chceme-li si zachovat možnost logické analýzy modalit, pak musíme připustit i existenci obecnin, které nemají v některých možných světech žádné instance, a to bez ohledu na to, jestli připustíme existenci cizích obecnin nebo ne.⁴³ Pokud však již připustíme existenci neinstancializovaných obecnin, je snadné si představit, že právě náš svět je jedním z ochuzených světů a připustit i existenci cizích dodatečných obecnin. Stejně tak ale můžeme trvat na tom, že aktuální svět představuje z hlediska existence obecnin limit, který nelze překročit. Na kombinatorickou konstrukci nemá toto rozhodnutí vliv. Výměnou za tento ústupek platonismu získáme stabilní logický prostor a možnost chápat modalitu jako absolutní, tedy analyzovat relaci alternativnosti jako reflexivní, tranzitivní a symetrickou (a tedy využít modální systém S5).

Druhou změnou bude přehodnocení Armstrongova pohledu na stavy věcí jakožto základní ontologickou kategorii, z níž jsou teprve abstrakcí derivovány kategorie individuí a obecnin. Armstrong v rámci své teorie používá tři pojmy: stav věcí, fakt a možný stav věcí. Zatímco možný stav věcí je v jeho pojetí užitečná fikce a nemá jako taková žádný ontologický status, rozlišení mezi stavem věcí a faktem je nejasné. Na jedné straně jsou fakty pravdivé stavy věcí. Nepravdivé stavy věcí jsou však podle Armstronga opět užitečné fikce bez ontologického statutu, které pouze respektují formu stavu věcí. Pojem faktu a stavu věcí tak splývá, i když je Armstrong terminologicky odlišuje. Většina teoretiků stavů věcí však mezi stavy věcí a fakty rozlišuje. Rozlišuje také mezi jejich existencí (stav věcí existuje vždy, když existují jeho konstituenty) a nastáváním (kdy daný stav věcí skutečně platí, kdy je faktem).⁴⁴ Aktuální stavy věcí jsou

⁴³ Každá obecina však musí mít instance v nějakém možném světě.

⁴⁴ Viz například Plantinga (1974), Chisholm (1976).

tedy takové, které existují a k tomu navíc ještě aktuálně nastávají. Pouze možné stavy věcí však nyní také existují, pouze nenastávají.^{45,46}

Nyní nám již nic nebrání definovat možné světy jako aktuálně existující objekty a definovat tak logický prostor, který umožní aplikaci logických prostředků pro analýzu modalit. Možné světy získáme obdobně jako Armstrong neomezenou rekombinací prvků kombinatorické báze a jejich zřetězením v molekulární stavy věcí podle Armstrongových pravidel. V prvním kroku získáme prostou rekombinací třídu k -světů. Protože nyní chápeme všechny stavy věcí jako aktuálně existující entity, jsou i možné světy aktuální, byť možná abstraktní nebo „nahodile nekonkrétní“ objekty. V druhém kroku pak můžeme některé světy „ochudit“ o některé stavy věcí, případně o existenci některých individuí či obecnin. Protože prvky každé z množin kombinatorické báze stejně jako prvky množiny stavů věcí jsou nyní z ontologického hlediska homogenní, můžeme tyto dva kroky konstrukce spojit do jednoho. Možný svět je tak výsledkem rekombinace libovolných podmnožin množin objektů z kombinatorické báze. Protože jsme připustili existenci neaktualizovaných obecnin, můžeme též opustit Armstrongovu relativizovanou relaci alternativnosti a považovat všechny možné světy za vzájemně platné alternativy.

3.3 Úskalí kombinatorialismu

Z výše popsané konstrukce možných světů pomocí rekombinace aktuálně existujících elementů je vidět, že hlavním úskalím kombinatorialismu je vhodná definice jednoduchých entit do kombinatorické báze. Aby mohla rekombinace proběhnout „mechanicky“, musí se jednat o rekombinaci neomezenou, především v ní nesmí hrát roli žádné modální prin-

⁴⁵ Alternativní variantou by bylo za základní ontologické kategorie považovat individua a obecniny samotné (získané například sémantickou či syntaktickou analýzou modálního diskurzu) a stavy věcí považovat za množinově-teoretické konstrukce z těchto objektů. Takto získaná teorie modalit by sice nemohla aspirovat na status teorie modální reality samotné (např. aktuální svět určitě není množina), přesto by byla adekvátním modelem pro všechny filozofické účely, pro které je jí zapotřebí.

⁴⁶ Tímto krokem jsme definitivně opustili půdu radikálního aktualismu. I když striktně vzato všechny objekty naší teorie aktuálně existují, obsahuje naše ontologie stavy věcí, které nenastávají, obecniny, které existují avšak nemají instance a individua, která existují, ale jsou nahodile nekonkrétní. Množina entit, které jsou „manifestované“ v čase a prostoru je tedy podmnožinou všech aktuálně existujících objektů. Rovnost těchto množin je však jednou z maxim radikálního aktualismu, jak jej hájí například Bennetová (2005).

cipy. Zdá se však, že tomu tak není. Hiapakka (1999, 486) se například domnívá, že samotná klasifikace entit na individua a obecniny obsahuje modální element: „být individuální věcí znamená být entitou, která může instancionalizovat vlastnosti, podobně být n -místnou relační vlastností znamená být entitou, která může být instancionalizována n individuálními věcmi a být stavem věcí znamená být entitou složenou z n věcí, které instancionalizují n -místnou vlastnost.“ Ray (1992, kap. 5.20) si všímá podmínky, že je-li daná obecnina v Armstrongově systému n -místná, pak je nutně n -místná a dále, že možné rekombinace entit v možném stavu věcí jsou podle Armstronga pouze takové, které respektují formu atomického stavu věcí. Bez tohoto omezení by totiž některé kombinace „generovaly nemožnosti. Vložení kvalifikující podmínky ‚respektující formu stavu věcí‘ má za účinek vpašování pojmu možnosti zpět do analysans, které ho mělo být prosté.“⁴⁷ Dalším bodem, ve kterém se do systému nejspíše vrací nežádoucí modalita, je požadavek na nezávislost obecnin v kombinatorické bázi. Armstrong se snaží ukázat, že všechny vlastnosti, které tvoří vzájemně nekompatibilní celky – barvy, kvantitativní vlastnosti a mnohé další – jsou strukturované a tedy komplexní, a že všechny zdánlivě intenzionální vlastnosti a relace (sekundární kvality, dispozice) lze převést na odpovídající kategorické a tedy nemodální vlastnosti. Vážný problém však představují relace a jejich vzájemné vztahy. Zatímco transitivitu a symetričnost relací lze vysvětlit pomocí supervenience,⁴⁸ asymetričnost relací představuje pro Armstronga vážný problém. Uvažme například časovou následnost. Stav věcí *a se odehrává před b* vylučuje stav věcí *b se odehrává před a*. Je-li nyní první stav věcí jednoduchý, pak musí být jednoduchý i druhý stav věcí. Oba stavy věcí jsou však *de re* nekompatibilní, což je v protikladu k základnímu požadavku, který jsme kladli na prvky kombinatorické báze. Armstrong se snaží ukázat, že tato nekompatibilita je daná tím, že aktuální struktura času je nahodile lineární, a že relace časové následnosti není asymetrická nutně, ale pouze nahodi-

⁴⁷ Ray (1992, 220).

⁴⁸ Je-li relace transitivní, pak stav věcí *Rac* má sice formu atomického stavu věcí, lze však ukázat, že supervenience na stavech *Rab* a *Rbc*. Do molekulárního stavu věcí, který definuje jádro možného světa tak nepatří. Vhodným příkladem je například kauzalita, kde lze rozlišit kauzalitu přímou a nepřímou. Platí-li tedy, že *a* přímo zapříčiňuje *b* a *b* přímo zapříčiňuje *c*, pak *a* zapříčiňuje *c*, ale jen zprostředkovaně – nepřímou. Do molekulární báze možného světa tak patří pouze první dva stavy věcí, třetí na nich ontologicky závisí. V případech symetrických relací není těžké ukázat, že *R* a *k* ní inverzní relace *R'* jsou jedna a tatáž relace viděná vždy z jiného úhlu pohledu.

le. Pozorovaná nekompatibilita je tedy pouze zdánlivá.⁴⁹ Aby zcela vyvrátil stín pochybnosti, musel by Armstrong ukázat, že lze takto eliminovat nekompatibility v případě každé asymetrické relace, popřípadě ukázat, že všechny asymetrické relace jsou komplexní. Proveditelnost takového úkolu je však problematická, konečný úspěch však není vyloučen. A i kdyby se ukázalo, že Armstrongův systém musí nějakou formu primitivní modality obsahovat, zdaleka na tom nebude hůř než aktualistické teorie, které mu konkurují.⁵⁰

Kombinatorialismu je též často vyčítáno, že kombinatorické možné světy nemohou reprezentovat některé (intuitivně očekávané) možnosti, popřípadě nereprezentují některé možnosti adekvátně. Tato námitka se týká především volby kombinatorické báze. Pokud totiž neprovedeme analýzu objektů aktuálního světa dostatečně precizně, může se stát, že za prvky báze zvolíme entity, o kterých se ukáže, že jsou dále analyzovatelné. Další analýza by však otevřela cestu dalším a dalším kombinacím a usvědčila samotný kombinatorický systém z neadekvátnosti. Lycan⁵¹ se dále domnívá, že kombinatorialismus bude mít potíže generovat světy, ve kterých: (1) existuje více či méně jednoduchých objektů, (2) platí alternativní matematika, (3) existují neredukovatelně spirituální objekty, (4) platí alternativní pravidla fyziky a geometrie nebo (5) nemají vůbec atomární strukturu. Kombinatorialismus též podle Lycana nemůže analyzovat modalitu jako absolutní (tedy použít modální systém S5), nýbrž se musí uchýlit ke slabšímu systému S4 a považovat modalitu za relativní k určitému možnému světu.

Na první pohled je zřejmé, že tyto námitky směřují proti konkrétním verzím kombinatorialismu, nikoli proti kombinatorialismu obecně. Quine (1969) i Cresswell (1972) navrhuji totiž za prvky kombinatorické báze časoprostorové body a relaci *být obsazen hmotou*. Za kandidáty na jednoduchá individua zvažuje časoprostorové body i Armstrong, nakonec však nechává danou otázku otevřenou. Sílu námitky ještě umocňuje fakt, že se Armstrong domnívá, že atomy pro kombinace mají být stanoveny *a posteriori*, a to empirickou vědou. Vzhledem k jeho naturalistické orientaci je však zřejmé, že jednoduchá individua mají také pocházet ze světa

⁴⁹ Armstrong (1989, 84 – 86).

⁵⁰ Zdá se však, že implicitní odkaz obsahuje i největší rival aktualismu, extrémní realismus D. Lewise. Pro vyčerpávající diskusi této problematiky viz Divers (2002, kap 7.2).

⁵¹ Lycan (1999, 305nn).

fyzikálních entit. Takové systémy tedy skutečně budou mít potíže s generováním možností v bodech (3) až (5). Opustíme-li však limity naturalismu a fyzikalismu, můžeme provést metafyzicky daleko ambicióznější volbu a za základní individua zvolit spíše metafyzické nežli fyzikální elementy (např. aristotelské substance, nahá individua TIL nebo Zaltovy konkrétní, abstraktní a nahodile nekonkrétní objekty), ke kterým nás může kromě empirického zkoumání dovést například logická a filozofická analýza modálního diskurzu ve smyslu původní Wittgensteinovy teorie z Traktátu. Vhodnou volbou těchto objektů, mezi nimiž mohou být podle našeho ontologického naladění spirituální, abstraktní a další typy objektů pak můžeme generovat celou řadu možností včetně těch požadovaných v bodech (2) až (5). Dostatečně bohatou volbou individuí a obecnin můžeme v mezích určitých možností generovat (jak jsme ukázali výše) i možné světy obsahující dodatečná individua a vlastnosti. Cenou za to však může být opuštění (beztak nerealistického) radikálního aktualismu. Podíváme-li se na však na tuto námitku z širší perspektivy, není na tom kombinatorialismus obecně o nic hůře než aktualismus propoziční, popřípadě konkurenční Lewisův realismus. Všechny tyto teorie totiž v obecné rovině využívají metafyzické klasifikace objektů na individua a obecniny, o konkrétní povaze individuí však toho mnoho neříkají.⁵² Jedinou nevýhodou kombinatorialismu tak je, že musí kombinatorickou bázi explicitně definovat, zatímco jeho konkurenti se mohou tímto úkolu vyhýbat. Pokud však chtějí podat ucelenou teorii, musí nakonec i oni ukázat na objekty, které považují za základní stavební bloky skutečnosti, nebo přiznat, že na tuto otázku nemají konkrétní odpověď.

Protože však lidská představivost překračuje limity konzistentně myslitelného, vždy zůstanou „v záloze“ některé doxasticky možné situace, které kombinatorické teorie vyloučí jako nemožné. Mezi ně bude vždy patřit i určitá skupina cizích vlastností. I když totiž uznáme, že mohou existovat neinstancializované vlastnosti, požadavek na existenci cizí vlastnosti F lze formulovat tak, že F nesmí být (1) žádnou z instancializovaných či neinstancializovaných vlastností, ani (2) z nich být ja-

⁵² Je s podivem, že námitky vůči pevné volbě kombinatorické báze jsou v případě kombinatorialismu omílány znovu a znovu, ostatním verzím teorií možných světů tak často předhazovány nejsou. Žádná konkurenční teorie nám však o povaze svých individuí také neříká nic konkrétního. Typická expozice ontologické báze aktualistického systému tak začíná větami: „Předpokládám, že existují základní jednoduchá individua (možná kvarky) a základní jednoduché vlastnosti exemplifikované základními individuí“ (Fitch 1996, 53), aniž bychom se o těchto objektech dozvěděli něco podstatného.

kýmkoli způsobem konstruovatelná či na nich supervenovat. Možnost existence takto cizí vlastnosti však nemůže nabídnout žádný systém modality. Jak jsme se snažili vysvětlit výše, aplikace logické analýzy předpokládá, že daný předmětný obor diskurzu (tedy množinu objektů, o kterých modální diskurz pojednává) lze stanovit předem a „jednou pro vždy“. Zatímco v případě Armstrongovy původní teorie lze skutečně konzistentně uvažovat existenci dodatečné obecniny (viz argument s ochuzeným světem), v případě platonického pojetí obecnin již musíme trvat na tom, že množina obecnin je z definice úplná a požadavek na „ještě cizejší“ obecniny odmítnout jako neopodstatněný.

Co se týká analýzy modality jako absolutní či relativní, viděli jsme, že se opět jedná o námitku proti Armstrongově vlastní teorii, nikoli o námitku s obecnou platností. Armstrong se relativní modalitě již téměř vyhnul, když odmítl existenci cizích obecnin, avšak přípuštěním ochuzených světů, ve kterých mohou některé obecniny scházet, se mu relativní modalita „vrátila oknem“. Cestou, jak se jí vyhnout, je tedy trvat na konstantní kombinatorické bázi pro všechny možné světy. Toho lze dosáhnout dvěma způsoby. Za prvé je možné tvrdit, že aktuální svět (v Armstrongově případě jeho empiricky vnímatelná část) představuje limit možného v nejpřísnějším smyslu slova. V návaznosti na tento postoj, je třeba ukázat, že všechny cizí objekty, jejichž možnost nám intuice velí připustit, jsou pouhými rekombinacemi existujících jednoduchých objektů. Druhou možností je sundat na čas quinovské klapky a uvědomit si, že analýza vět modálního diskurzu nám ukazuje, že kombinatorická báze musí obsahovat i objekty, které v tuto chvíli v čase a prostoru manifestované nejsou. V případě individuí nemá Armstrong ani my problém existenci dodatečných entit uznat. V případě obecnin je nutné znova zohlednit případ s ochuzeným světem. Pokud existenci ochuzených světů popřeme, dostáváme se fakticky zpět k možnosti číslo jedna. Pokud ji připustíme, pak to neznamená, že by z hlediska ochuzeného možného světa chybějící obecnina zcela zmizela z logického prostoru. Světy, ve kterých instancionalizovaná je, se tedy nestanou nedostupnými a modalitu není nutné relativizovat. Daná obecnina pouze není z hlediska tohoto světa instancionalizovaná, zatímco v jiných světech prostě je. I tyto světy však představují platné alternativy a modalita zůstává absolutní. Platonické pojetí tedy tak jako tak vyhrává, bez ohledu na to, jestli se domníváme, že je náš aktuální svět také jedním z těchto ochuzených světů. Když ale jiný, proč ne ten náš? Armstrongova teorie zůstává z hlediska

těchto možností stát někde na půl cesty, její „vylepšení“, vynucené bez-
tak správným pochopením předpokladů logické analýzy modalit, je
však (viz naše alternativní teorie) otázkou okamžiku.

4. Závěr

Viděli jsme, že ve srovnání s propoziční formou aktualismu na tom
kombinatorialismus není o nic hůře, než jeho propoziční konkurenti. Za-
tímco propoziční teorie možných světů se nemohou vyhnout primitivní
modalitě v podobě konzistence a implicitní reprezentace, pro kombina-
torické teorie je tato otázka stále otevřená. Chápeme-li spolu s Arm-
strongem stavy věcí jako základní stavební prvky reality, pak jsou k-
světy skutečnými možnými světy a nikoli jen jejich reprezentacemi.
Všechny „modální“ fakty jsou součástí reality samé a supervenují na
molekulárních stavech věcí. Odpadá tak i problém implicitní reprezenta-
ce, se kterým se potýkají propoziční teorie. Kombinatorialismus tedy ne-
potřebuje pro definici možných světů pojmy konzistence, maximality ani
vyplývání. I kdyby se tedy ukázalo, že se modálním principům nedá
vyhnout při specifikaci kombinatorické báze nebo stanovení přípustných
kombinací, nemohou kombinatoricisté dopadnout hůře než jejich pro-
poziční konkurenti. Kombinatoristé též rozhodně neprohrávají v případě
zachycení modalit jako absolutní kategorie a její analýzy pomocí sys-
tému S5.

I kdyby však oba typy teorií vycházely v porovnání zcela nastejno,
má kombinatorický aktualismus jednu velkou přednost. Na rozdíl od
propozičních verzí radikálních aktualistů, poskytuje pevný rámec pro
analýzu modalit. Tím, že kombinatorická báze je stanovena předem
a „jednou pro vždy“, poskytuje realisticky pojatý kombinatorický aktua-
lismus pevný logický prostor vyplněný (možnými) stavy věcí, z nichž
některé aktuálně nastávají a některé ne. Možné molekulární stavy věcí
tak představují pravé „způsoby, jak by se věci mohly mít“, nikoli jejich
pouze možné náhražky, jako je tomu v případě p-světů. Modalitu tak lze
analyzovat, popřípadě minimálně systematizovat, pomocí kvantifikace
nad jasně stanoveným oborem entit – možných světů. To propoziční aktua-
lismus, jak jsme viděli výše, neumožňuje.

Můžeme se tedy oprávněně domnívat, že sféra možnosti, nebo ale-
spoň ta její část, která je zkoumatelná logickými prostředky, spočívá
v neomezené rekombinaci předem daných elementů. To, že je tyto ele-

menty nutné předem určit, není nevýhodou kombinatorialismu, nýbrž obecným požadavkem na všechny modální teorie.

U Svobodárny 10
190 00 Praha 9
Czech Republic
ondrej@tomala.cz

LITERATURA

- ADAMS, R. M. (1981): Actualism and Thisness. *Synthese* 49, 3 – 41.
- ARMSTRONG, D. M. (1986): The Nature of Possibility. *Canadian Journal of Philosophy* 16, 575 – 594.
- ARMSTRONG, D. M. (1989): *A Combinatorial Theory of Possibility*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BENNETTOVÁ, K. (2005): Two Axes of Actualism. *The Philosophical Review* 114, 297 – 326.
- BENNETTOVÁ, K. (2006): Proxy Actualism. *Philosophical Studies* 129, 263 – 294.
- BRADLEY, R. (1992): *The Nature of All Being*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- BRINGSJORD, S. (1985): Are There Set Theoretic Possible Worlds. *Analysis* 45, 64.
- CRESSWELL, M. (1972): The World Is Everything That Is The Case. *Australasian Journal of Philosophy* 50, 1 – 13.
- DIVERS, J. (2002): *Possible Worlds*. London – New York: Routledge.
- EVANS, G. (1982): *The Varieties of Reference*. New York: Oxford University Press.
- FITCH, G. W. (1996): In Defense of Aristotelian Actualism. *Noûs* 30, Supplement: Philosophical Perspectives 10, *Metaphysics*, 53 – 71.
- GRIM, P. (1984): There Is No Set of All Truths. *Analysis* 44, 206 – 208.
- HIAPAKKA, J. – KEINÄNEN, M. – KORHONEN, A. (1999): A Combinatorial Theory of Modality. *Australasian Journal of Philosophy* 77, 483 – 497.
- CHISHOLM, R. M. (1976): *Person and Object: A Metaphysical Study*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- LEWIS, D. (1973): *Counterfactuals*. Oxford: Blackwell.
- LEWIS, D. (1986): *On The Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell.
- LINSKY, B. – ZALTA, E. (1994): In Defense of the Simplest Quantified Modal Logic. *Philosophical Perspectives* 8, 431 – 458.
- LYCAN, W. (1999): The Trouble with Possible Worlds. In: Tooley, M. (ed.): *Analytical Metaphysics V*. New York – London: Garland, 2 – 44.
- MENZEL, Ch. (1986): On Set Theoretic Possible Worlds. *Analysis* 46, 68 – 72.
- PARSONS, T. (1980): *Nonexistent Objects*. New Haven – London: Yale University Press.
- PLANTINGA, A. (1974): *The Nature of Necessity*. Oxford: Clarendon Press.

- QUINE, W. V. O. (1948): On What There Is. *Review of Metaphysics* 5, 21 – 38.
- QUINE, W. V. O. (1969): Propositional Objects. In: *Ontological Relativity And Other Essays*. New York: Columbia University Press, 139 – 160.
- RUSSELL, B. (1905): On Denoting. *Mind* 56, 479 – 493.
- SKYRMS, B. (1981): Tractarian Nominalism. *Philosophical Studies* 40, 199 – 206.
- TICHÝ, P. (1988): *Foundations of Frege's Logic*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- WITTGENSTEIN, L. (1993): *Tractatus logico-philosophicus*. Praha: OIKOIMENH.
- WRIGHT, C. (1992): *Truth And Objectivity*. Cambridge – New York: Harvard University Press.
- ZALTA, E. (1988): *Intensional Logic and The Metaphysics of Intentionality*. Cambridge – London: MIT Press.